

LA RENAXENSA,

PERIODICH DE LITERATURA, CIENCIAS Y ARTS.

SURT LOS DIAS 1, 10 Y 20 DE CADA MES

PREUS DE SUBSCRIPCIÓ.	REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ.	RECLAMS.
Tres mesos. 9 Rals.		Los subscribers, per ratlla. . . 1/2 Ral.
Al estranger, tres mesos. . . 13 »		Los no subscribers, per id. . . 1
Ultramar, tres mesos. . . . 18 »	Carrer de Jerusalem, n.º 32, primer pis.	Passant de 10 ratllas, á preus convencio-
Un número sol. 1 »		nals.

SUMARI.

Las arts gráficas. La litografía; per *Joan Serra y Pausas*.—*** (poesia); per *Isidro Reventós*.—Memoria sobre la vida y obras del escriptor gironí En Francesch Eximenés; per *Emili Grahit*.—Epístola á E. T. y L.; per *Pere de G. Marsal*.—Los Reys d' Aragó y la Seu de Girona; per *Fidel Fita*.—A Alexandre Oliva (poesia); per *Joseph M. Martí*.—Bibliografía.

LAS ARTS GRÁFICAS.

LA LITOGRAFÍA.

V.

DIBUIX Á LA PLOMA, AL PINZELL Y AL LLAPIS.

Continuació.

Preparada la pedra de la manera que quedá dit en lo número anterior, se pot comensar lo treball y, á menos que algun motiu ho impedeixi, deu colocarse al mitx d' ella, prenentlo ab lo compás. També se tiran dos líneas perpendiculars l' una á l' altre com dividintla en quatre parts, las quals serveixen de pauta y descans tant per lo dibuix com per la escriptura. Pera trassar tota classe de líneas deu haberse de servir de retglas y escuadras de fusta preferint las mes lleugeres y s' evita l' frech d' ellas sobre la superfície de la pedra posant en cada bora una llenca de cartró prim ó de paper doblegat, sobre 'ls quals los retgles hi descansan sense perill de refregar res; l' escriptent deurá cerciorarse de temps en temps de la precisió de aquets instruments.

Es indispensable espolsar la pedra cada vegada que s' repren lo treball ab un pinzell de pel de marta ó un plomero fi.

Trassadas las líneas que precisan la grandaria de las lletras, se dibuixan estas lleugerament ab llapis plom y despres se segueixen ab la tinta: sols la práctica arriba á fer aquest treball innecessari.

Per la ornamentació y per los trassos complicats se deu haber de fer lo dibuix en paper vegetal y despres se decalca ab l' ajuda d' un altre preparat ab pols de

sanguina; de aquest modo lo dibuix no tindrà las ratllas tremoladas que son la senyal segura d' indecisió y á mes no será necessari lo corretgir, que, encara que possible, deu haber d' evitarse.

Lo decalch deu haber de ferse lleuger, á fi de privar que una gran cantitat de pols, interposantse entre la pedra y la tinta, pugui privar d' adherirse aquesta á l' altre.

Ja l' decalch llest, se procedeix á seguirlo ab la tinta, per lo qual no s' pot dir mes que recomanar precisió y paciència.

Las faltas ó cambis que hi ha que fer avans de esser treballat ab la tinta poden borrar-se ab goma elástica tantas vegadas com sigui convenient, perque ni l' llapis plom ni la sanguina resistexen l' acidulació.

Quan la correcció te que ferse en una part dibuixada ab tinta se borra ab una mica de pedra tosca y aygua, tenint cuydado de no danyar los trassos que vulguin conservarse.

Quan la correcció no te que referse, ó en lo lloch d' ella no hi ha de haber part de treball, aquesta pot ferse ab un rascadó ó fulla d' acer ben trempada, procurant no fer sot.

Per precaucions que s' prenguin, las correccions son de resultat insegur y rarament escapan sas senyals á la percepció d' un home práctic ó atent.

La respiració, en ivern sobre tot, produheix sobre la pedra molta humitat, la qual priva de treballar. La ma esquerra posada sobre la boca la garanteix d' aixó, y si no es prou se fa escalfar un poch la pedra.

Alguns escriptents, tal volta per la molta práctica que exigeix lo treball de ploma, la sustitueixen ab un pinzell, fentlo d' aquesta manera mes facilment. Per est objecte se serveix d' una tinta mes viscosa, la qual te que compóndrersela aquell que vulgi usarla, y es de las sustancias següents:

Cera verge.	6 parts.
Savó.	6 »
Seu.	3 »
Fum d' estampa.	2 »

Las quals se fonen juntas fins á esser ben mescladas. Aquesta tinta tendeix á separar los pels del pinzell

privantli de fer punta, y aquest inconvenient se salva tallant los pels exteriors, deixant no mes que una metxa fina y punxaguda. Lo pinzell no deixa la tinta tan bé com la ploma y 's deu tenir cuydado de que 'ls trassos sigan ben nutrits: lo trevall al pinzell no es tan fort com lo de ploma, pero es preferible combinantlo ab altres de que 'n parlarem mes endavant.

JOAN SERRA Y PAUSAS.

*
* *

Encara, encara dura
dintre mon pobre cor sensa ventura,
ton esser desficiós?
¿y aquella calma y donchs, ahont es anada?
¿vinguesseu de tornada
hores dolces de pau y de repós!

Per morta jo 't tenia
despres d' aquella frèstega agonia,
que tot ho va esfondrar;
y are vens á mos ulls ab la figura
del cadavre que sura
despres del temporal sobre la mar.

Ab ta alenada fera
aixecas com lo vent la polsaguera
un núvol de recorts;
y arrengrerats ab lo present s' engalzan,
com los xiprés que s' alsan
fent camí per aná al Palau dels morts.

Amor ¿serás eterna?
¿Vius en la mort? ¿la pena que m' inferna
no minvará jamay?
Bastará una guspira, una mirada,
perque una altre vegada
lluhesca tot en l' esforsquit espay!

I. REVENTÓS.

MEMORIA

SOBRE LA VIDA Y OBRAS DEL ESCRITOR GERONÍ
FRANCESCH EXIMENES.

SEGONA PART.

ESTUDI BIBLIOGRÁFICH.

III.

EL CRESTIÀ.

Llibre dotzé.

Un judici especial de *El Crestià* dech estalviar-me l' despres de tot lo exposat en aquesta segona part. Los bibliógrafos han fet grans elogis y severas censuras de dita obra; mes deu tenirse molt cuydado en admétrer lo que diuen, puig coneguent sols los llibres primer y dotzé, y molts solzament aquest, lo judici que fan es incomplet.

Nicolau Antonio diu que *El Crestià* es una vasta y variada obra teològica-política, tractant de la cosa pública y de son regiment del principat, de la cosa militar, de la prosperitat de la ciutat, del mercat, y d' altres conduyents á la pública. Aquest judici, com se veu, no es exacte, per no compèndrer mes que 'l lli-

bre dotzé. Seguidament critica á Wadingo y altres, per haber distingit *El Crestià* del *Regiment de la cosa pública*, y á aquells que per citar l' obra en qüestió diuen solzament *El Crestià*; mes en veritat, Nicolau Antonio es qui va equivocat, puig *Regiment de princeps ó de la cosa pública* es sols lo títol del llibre dotzé, y no 'l general de la obra. Lo mes estrany es que després dit bibliógrafo enumera las rúbriques de tots tretze llibres, per lo qual forsa es convenir en que 'l judici crítich lo feu ab alguna lleugeresa, sobre tot en aquest punt. La matexa confusió, es causa de que asseguri que l' obra fou escrita en 1379, dedicada al marquès de Villena y compresa en dos grans volums que reunexen los tretze llibres. Afirmar després que es «obra verdaderament inmensa, en la qual l' autor «doctíssim passá un grandíós estudi en instruir al «home crestià, a qual principal estudi subjecta la «teología, la moral y la política en sa part filosófica.»

Mes endavant D. Nicolau Antonio, fent una crítica general de las obras de N' Eximenes, exposa una llarguilla lista d' autors y obras citadas en lo llibre dotzé de *El Crestià*, y que considera sens haber existit may. Ja so dit lo que 'm semblava d' aquesta part de la crítica, en l' article I de aquesta segona part; mes com no sempre 'l crítich te rahó y per conexement d' aquell que en estas qüestions sigui aficionat, poso en la nota (1) aquesta part de la crítica de D. Nicolau Antonio fent algunas observacions.

(1) 370. Lib. 12, I p., c. 3. *Auctor De spiritu et anima*: cap. 6. *Candidus in suo informatorio*, cap. 7. *Chronicon Africanus* (a), *Gregorius Capuanus* (b) *Episcopus et magnus doctor, in tractatu de Congregatione*. Cap. 14. *Chronicon Bulgaricum*, quod de Polimarcho loquitur Chalcedonensi legista et philosopho. Capitulum 15. *Guillelmus monachus S. Dionysii, magnus historicus Latinis*, lib. 3, nomine tenus novunt (c). Hunc eundem credimus sub nomine *Guillelmi Gallici*, cap. 36, alibi laudatum (d). Cap. 16. *Ethnicus* (an Ethicus?) cap. 17. *Manasses de Domas, sive de Damasco*, quam laudave ait Josephum. Nicolaum Damascenum dicere debuit, quo Josephus utitur lib. I. *Antiquit. Judaic.* lib. I. cap. quanto. Ibidem *Mamenot qui scripsit*. De *Antiquitatibus Aegyptiarum*, pro Manethone (e). Ibidem, *Historia Orientalis*, rescio quæ (f). *Facundus in sermone de gubernacione divina*, forte pro Lactantio Firmiano. Cap. 26. *Primas Authenticas*. Cap. 27. *Tertullius Philosophus* (g). Cap. 29. 30. 33., *Magni in vis consulti Fabius et Sempronius*, atque item *Pompilius*, nusquam visi, etiam á Ximenio antiquioribus. Cap. 33. *Caladius poeta*, cap. 42, *Macrobius ad Tercullium*. Cap. 43. et 2. part. cap. I. *Magnus philosophus Angelius in suo Informatório*: cum vere Macrobius ad Estachum filium utrumque opus suum derexerit. Agellius autem, nisi fallimur, nullam in *Hocibus suis Alticis* (quod unicum eius opus noreitur) civitatis definitionem unde laudator nobis reliquerit. Cap. 50. et

(a) Son ben be ganas de criticar. N' Eximenes diu: *Trobaras en la crónica africana*, que 's lo matex que dir en general la historia de Africa diu tal cosa.

(b) *Campuanus*, diu N' Eximenes.

(c) De segur que D. Nicolau Antonio no sapigué llegir, puig N' Eximenes diu: *recompta guillelm famos historia qui sonch monge de sanct Dionis de paris*, sens titolarlo llatí.

(d) En aquest capítol no 's cita semblant escriptor.

(e) Errors com aquest se 'n troban molts en todas las obras, y de ells no se 'n fa cas, per lo que se 'ls anomena error d' impremta. La crítica, per tan es ridícula.

(f) Es una espresió general, com si diguessim: *se diu en la historia de Orient*, y axis s' enten al dir N' Eximenes: *recompta la historia oriental*. També, donchs, aquí es ridícula la crítica.

(g) *Tercullius*, diu N' Eximenes.

En Torres Amat al fer lo judici de *El Crestid*, se concreta a extractar las observacions de D. Nicolau Antonio, per lo que cau en sos errors, si be se nota certa templança.

part. 2. cap. 78., *Sallustius poeta*, et cap. 57. (a) et 2. part. cap. 102 (b), 160, 176, 180, *Masael astrologus et Mellisius philosophus*, *Trogus Pompeius*, frequenter advocatur qui nusquam fuit repertus, nisi in iustini epitome, nec in historia semper aliquando in tractatu secundo; necnon referens de Almario quodam Romano legislatore qui mihi certe ignotus est. Cap. 55. *Fulgentius* item nescio quis de cive quodam Strigoni (c) in Alemania loquens. Cap. 62, et 2 part. cap. 98, *Basium chronicon* de re quadam Sabandiae, et Martino Papa (nugae!) Templariorum destructore (d). Cap. 63, *Medus in historia Ungariae* Regis cuiusdam Axisti nomine, factum navraus. Cap. 64, Macrobius iterum in *Saturnaliibus* falso laudatus de his quae prudentiae insunt virtuti docens eum debuisset in *Lomni Laponis*, lib. 2. cap. 8 (e). Horum omnium in prima huius primae partis duodecim libri parte meminit.

371. Ad recundam transeamus. 2 part. cap. 70, *Novatianus De arbilis mundi*. Cap. 73, *Simplicianus*, sive *Simplicius*, in *Comentario*; nisi is sit ad Epictetum scriptus. Cap. 75, *Plato in Officiario*. Cap. 76, *Magnus cancellarius Parisiensis*, qui certe vix potuit esse Joannes Gerson: qui anno, quo id scribatur MCCCLXXIX uti iam diximus XVIII fere annos in aetate habebat (f). Cap. 79, *Juvenalis poeta in suo Dictatu minoris*. Cap. 82, *Martialis in Eucutorio*; *Leontiusque in Instructorio*. Cap. 83, *Gilbertus Nolanus et Avicbron in suo Morali*. Cap. 84, *Marcianus poeta*. Cap. 85, *Simplicianus in suo Morali*. Cap. 99 et 100, *Honorius Papa in suo Decretorio*, et *Felix Papa in epistola Heliodorum Senensem Episcopum*. Cap. 102, *Aristoteles in libro de bona fortuna*. Ibidem, *Balthasar Suecia Rex ad Ptolomei Quadripartitum*. Cap. 103, *Fulgentius in sua poesi*, de Sabio Austriacae Duce loquens. Cap. 106, *Polus de edificiis Theophrastusque in Ementari*, quem de Serbio philosopho acciperem qui libellos huc spectantes edidit, nisi auctor laudaretur novae Hierosolymiae sub sinem mundi aedificandae in qua simul degere debetur Papa et Imperator; visi Theophrastum Paracelsum significare voluerit. Cap. 110, *A melius magister equitum Caroli Manies (Magni) in tractatu arcium defensori* (g). Cap. 112, *Candidu sin suo Communiloquio* (h): idem forte, cuius *Informatio* supra laudaverat. Cap. 113, *Fulgidus Nicosiensis*, narrans de Episcopi cuiusdam Cypri urbis quoddam ridiculum. Cap. 114, *Sallustius in suo Complanatorio*, *Feresonem* quendam Bohemiae Regem commendans. Cap. 118, *Alanus in Doctrinali vivendi*. Cap. 119, *Lucanus in sua Prosodia*. Cap. 120, *Rabbi Eleazar in chonico Judaeo*. Cap. 128, *Methodius in Instructorio ad Sanctos monachos*. Cap. 131, *Titus Gallus in sua Politica*. Ibidem, *Torseis Arabia Rex in suo Regimine*. Cap. 133, *Gervasius Ambianensis Episcopus in suo Officiario*. Cap. 136, *Restitutus Cordubensis ad cives Hispaniensis scribens*. Cap. 137, *Quintinus Arcadius in Politica*. Ibidem, *Primatianus Episcopus scribens ad Pisanos, Genuens, et Venetos qui in Romania erant*. Cap. 138, *Lellius Theutoniae historiographus*. Cap. 152, *Liberius historicus Latinus* (i). Cap. 155, *Caladius philosophus in libro De libero et servitute*. Cap. 160, *Atlotus Penestinus in compendio morali* (j). Cap. 162,

Exacte crech lo judici de N' Camboliu, que s' expressa de la següent manera: «La mes principal de «sas obras, *El Crestid*, es una verdadera empresa de «gran importancia. Teología, política, moral, casuís-

Goudisaltus in suo historiali, ex quo exemplum adducitur cuiusdam Regis Legionensis. Cap. 165, *Castorius Episc. de Ambro*. Cap. 166, *Severus in Rationali* (illene Severus, quem se vidisse in Escorialensi bibliotheca regia de rebus Romanorum Scriptorum Petrus Antonius Vila-damor historicus Catalanus affirmavit? Non tamen, ut crederet, ei de Tetrico et Gallieno Imperatoribus quicquam narranti Hieronymus Puiades lib. 4, *Histor. Catalan.* cap. 62.) etc. Cap. 166, *Lactantius in Ecclesiasten*. Cap. 167, *Herculanus Episcopus Beneventanus in epistola ad Guilielmum Siciliae Regem*. Cap. 172, *Leopoldus* ex quo narrat nonnulla de *Antisthene* Rege Odocie, eiusque successore *Erullum* Philosopho magno. Cap. 175, *Satyrus princeps Bohemiae*, et ipse magnus Philosophus. Ibidem, *Gorgias nobilis equis in Catay tempore Assueri Imperatoris*. Cap. 174, *Otto primis huius nominis Imperator* voluisse falso dicitur in Romanorum Regem eligi suum filium primogenitum quo mena fabula est in Ottonis historia. Cap. 176, *Servus magnus legista, et homo valde moralis*. Cap. 178, *Titus Libius*, quoddam factum narrans Regem Lydiae Reges de quo illum nusquam egisse apparet. Cap. 181, *Anastasius Papa in epistola ad Valentinianum Imperatorem*, cui attribuit fabulosam et ridiculam, seu potius Pontificio indignam stilo, historiam de Rhodo Parchia Rege et collegio canonicorum; cum Anastasii epistolae palam omnibus sint in Conciliis, collectionibus. Cap. 183, *Pantaleo magnus Dalmatiae iuris consultus*. Ibidem, *Novationus in suo Morali*. Ibidem, *Sallustius Ciculus*. Cap. 185, *S. Joannes Roca-dor in quodam Sermone*: est S. Joannes Chrysostomus (a). Cap. 193, *Audifax consiliarius Pipini Franciae Regis*. Cap. 196, *Esdrae* tributur scriptura quaedam de dignoscenda cuiuslibet anni conditio ex die quo incipit, memorque huius revelationis laudatur *Cordubensis in quodam Sermone*. Cap. 197, *Mirael astrologus antiquus super centiloquio Tolomaei*. Cap. 201, *Zozimus eximius doctor in epistola ad Sotum Ollandiae ducem*. Cap. 202, *Zoilus doctor gloriosus ad Lodegatum Liguriae principem*. Cap. 204, *Licurgus insignis iuris consultus* referens factum illius (Armeniae vocat Regem) (b) qui indicem iniquum execrari, inque pelle eius co-operta sede occisi filium ius dicere praecepit. Cap. 207, *Paulinus Panormitanus Episcopus in elogio suorum dogmatum*. Cap. 213 (c), et 214, *Juscinius Pompeius historicus magnus*, pro Justino Trogi Pompeii epitomatore; cui tamen nec tribuit quae in eius epitome invenias: exempli gratia, iter Alexandri ad Regem Darium, tanquam Legatus esset Alexandri datumque in convivio sibi praebito generositatis suae specimen. Cap. 217, *Flavius Capsinus magister equitum Romanae reipublicae in Phrygia*, cuius epistolae ad Castorium filium datae meminit, adiungens de ea se legisse in *historis Torpegis*. Cap. 232, *Jovis Cretae Regis documenta* laudat *militaria*. Cap. ibidem, *Luctorius Episcopus Belovacensis* Scriptor, nescio cuius rei. Cap. 287, *Pyrrus Romae Rex*, et cap. 297, *Pompianus inris consultus* in eiusdem comitatu Neapolim obsidentes. Aliasque huius modi, quorum continuatio lectoribus nauseam, nulla colligentis gratia, dudum forsam movet.

372. Quibus tamen sub conspectum dandis operam non il libealem accomodavisse novis videtur ne iis qui dignoscendis antiquis Scriptoribus non accurate invigilant, subeset adversus nos suspicio calumniae magna erga Ximenium iniuria negantes existisse olim libros qui hodie latent, deque hominum exciderunt memoria, quasi non multi perierint qui olim fuere. Id quod in paucorum dinumeratione Ximenii causam posset apud aliquos dubiam reddere; in tot vero hactenus inauditorum tot falso nomine aut ex falsis libris laudatorum, sive Scriptorum, sive Regum, atque aliorum hominum diligenti recensione, minime poterit.

(a) No hi ha semblant cita en aquest capítol, y, encar que hi fos, la correcció no té rahó d'esser per quant tots los scriptors catalans de l'època diuhen *San Joan Boca d'* or al Crisóstomo, traduhint l'literalment aquesta paraula.

(b) En aquest capítol no hi ha semblant cita.

(c) Id. id.

(a) En aquest capítol no hi ha tal cosa.

(b) Id. id.

(c) N' Eximenes diu astrigoni ciutat, etc. y no Strigoni.

(d) No veig necessitat de fer tants escandalls per un cuento un tant ridicul com la major part dels que s' troban en las obras d' aquell temps, puig que servex molt be per l' objecte que s' proposa N' Eximenes.

(e) Com no cita 'l capítol no sé si té rahó.

(f) Id. id. Es equivocac que 'l libre dotzé de *El Crestid* s' escrigués l' any 1379, puig hem visten lo text que dit any es lo de 1385.

(g) No hi ha tal cosa en aquest capítol. Respecte a la esmena que fa del *Manies*, sens dupte es, ó error de copia en lloch de *Manyes*, ó error d' impremta de *El Crestid*.

(h) No hi ha semblant cita en aquest capítol.

(i) Nicolau Antonio l'legi mal, puig N' Eximenes escriu: diu *liberius histori*, al lati que antigament, etc.

(j) No diu *Penestinus* sino *Penestrinus*.

«tica, astronomia, historia, totes las creencias sagradas y profanas, comparexen per torn en aquella llargua composició. Es menester no confondre-la ni ab sas «compilacions mal fetas nomenadas *Tresors*, ni tampoch ab cap d'aqueixas obras rucas tant comunas en aquesta época, hont l'autor apilota al voltant de la idea principal tots los conexements que te sens altre objecte que fer lluhiment de sa saviesa. Si l'autor de *El Crestià* invoca l'ajuda de totes las ciencias, es perque de totes necessita pera lograr lo fi que porta. Lo que ell se proposa es donar l'explicació científica de la vida humana, axis individual com social, bax la llei de la gracia, y deduhir dels principis las reglas prácticas de nostras creencias y de nostres actes... En resúmen, y encara que l'autor «en los details cayga en las preocupacions y erradas «propias de l'epoca, *El Crestià* en son conjunt presenta un no sé qué de gran y senzill al plegat, que «l diferencia de las altres obras teológicas y filosóficas de la época y l fa llegir encara avuy ab cert «interés.»

L'original de *El Crestià* se conservava en la Casa de la Ciutat de Valencia, segons demostra una nota posada a la fi de la edició del llibre dotzé. Se conservava també manuscrit en la biblioteca del Convent de frares Menors de la mateixa ciutat, segons diu la nota del editor del llibre primer. Torres Amat diu equivocadament que l'original existex en la iglesia Catedral de Gerona: segons aquest mateix autor, n'hi havia una copia en la llibreria dels PP. Trinitaris descalços de Vich y un altre en la de casa Dalmases de Barcelona. Respecte a aquesta última, indubtablement patí una equivocació, puig lo P. Joan de S. Anton diu que ell en dita casa hi vegé una *Vida christiana*, dividida en tres llibres, y en lo capítol 124 del tercer se parla de luxuria: axis donchs En Dalmases tindria sols los tres primers llibres (ja que dita *Vida christiana* no pot esser altre que *El Crestià*) y tal vegada solzament lo tercer. Nicolau Antonio diu que es fama que *El Crestià* existex en lo convent de S. Francesch de Barcelona. Per últim, en la biblioteca Real de Madrid, existexen manuscrits los tres primers llibres, segons l'autor del *Ensayo de una biblioteca española de libros raros y curiosos*.

¿No es una llástima que la major part de tant important obra tingui que restar inédita? Esperem que ab lo temps se publicará, y quant altra cosa no, se donarán a conixer los llibres que avuy están recóndits en arxius y bibliotecas ab gran dany de la historia de la literatura catalana.

EMILI GRAHIT.

EPÍSTOLA.

A MON AMICH E. T. Y LL.

Sento la mort esbategar las alas
Sobre mon front besat per l'amargura;
Ja es hora de llensar armeigs y galas.
Oh, mon amich, germá de ma tristura,
Replega mos sospirs, donam tos brassos
Ans de dexar est mon de desventura.
Jo somniava la ditxa en aquets llassos,

Y'm desperta una veu que al lluny me crida
Y la terra's remou sota mos passos.
¡Qué trist lo fat de l'anguniós vida!
¡May sentir la cobdicia satisfeta!
¡Y arribar al moment de la partida!
Jo he aspirat a la gloria del poeta;
Encatífar de llors, palmas y rosas
La estancia virginal de ma nineta;
Ressitarli baladas amorosas;
Encendre 'ls llabris en sa galsa pura;
Per niu en sas miradas candorosas,
Y quan morir calgues ceg' de ventura
Consagrar en l'ardenta fantasia
Per tálam del amor la sepultura.
¡Oh aberració del cor! ¡Trista follia!
No esmentava l'Etern; lluny de sa gloria
No hi ha pau, ni bellesa, ni armonia.
M'encisava aquest mon, sens fer memoria
Que lluny de Deu es somni la eexistencia,
Que la vida assi baix es ilusoria.
¡Quant tart m'acusa 'l crit de la conciencia!
Los matexos plaers m'atormentavan
Y jo, mesqui, n'ho veyia en ma demencia.
Fumeradas dels vicis me cegavan,
Y jo besant las flors ni menys sentia
Las espinas qu'al ánima's clavavan.
Avuy que 'l desengany m'acarissia
Also las mans al cel y miro enrera...
¡Quanta feresa en la escampada via!
Allí está mon passat; trista carrera
De llágrimas y sang, hont enmiralla
L'àngel caygut sa cara riallera...
Ben haja Deu que reb la presentalla
De mon trist cor, que al Paradís me crida
Tot cubrint mos pecats ab la mortalla.
¡Oh! tu company de l'ánima ferida,
Dols germá de mon cor, sols l'alegransa
De ma eexistencia ans de florir marcida;
Reb mon adeu ab trajo d'esperansa,
Sento una veu y'm diu, consoladora,
Que 'l cel ha de afermar nostra amistança.
Allí no regna l'amistat traydora,
Ni adressa 'l cap la vil hipocresia,
Ni la enveja crudel maczinas plora.
Allí tot es amor, tot ambrosia;
Es abrasars en la esplendent mirada
Del pare creador de l'armonia.
Desde allí jo't veuré fer l'arribada.
Cansat estich de viure en la clausura,
Sospiro per la patria desitjada;
Estench lo vol. Adeu sol de tristura;
Ja he traspasat la glassa de las penas.
¡Oh Jorn hermós de sens igual ventura!
Vina, amich de mon cor, romp las cadenas
Que t'aferman al peu de la mentida
Y farém ab las ánimas serenas
Llassos de amor el Geni de la vida.

PERE DE G. MARSAL.

LOS REYS DE ARAGÓ Y LA SEU DE GIRONA DESDE L' ANY 1462 FINS AL 1482.

LXVIII.

Don Fernando 'l Catòlich príncep de Castella y rey de Sicilia en Girona.

1) Acte del 7 de Juny 1473. Entrada y jurament del Príncep.—
Fól. 246 b. 247 a.

Die lune, VII junii anno d(omini) M.CCCCLXXIII honorabile capitulum intellexit quomodo S(erenissimus) Rex cicilie, princeps castelle et primogenitus atque locumtenens generalis S(erenissimi) Regis nostri aragonum debebat in-

trare civitatem cum suo exercitu. Quo audito, fuit deliberatum quod, licet al(ias) fuerit receptus processionaliter ut primogenitus (1), t(amen) attenta r(ati)o(n)e qua S(er)enissim(um) patrem suum iterum processionaliter recepimus (2) iterum et de novo processionaliter cum capis de auro et c(er)icis (3) receptaretur. Et sic post prandium, currente hora VI^a, feci pulsari campanas quando primum risus fuit in costa de palacio (4), quia transitum fecerat per villam de calidis (5).

Qui cum primum visus fuit, et apparuit in decensu scale sedis, seu in platea que mercatellum d(icitu)r, (6, ego cum duobus asistentibus cum capis de huro, precedente diachono cum tunicella ep(iscop)i de pauo (7) cum textu evangeliorum et cum duobus acolitis et ceroferariis, et seteris honorabilioribus prout majores sunt precedentibus, et aliis eciam, suo ordine et contrario aliis processionibus, quasi facientibus chorum, et octo presentoribus per medium chorum post nos; et sic descendimus usque ad ultimum replanum scale, ubi erant tapeta et cathedra ferrea cum pulvinaribus de panno auri, et in medio erat missale de pauo apertum ubi sunt ymagines dei p(at)ris et Jh(es)u Christi, et crux vera de sent iro (8), que h(ab)et de ligno crucis; et statim inecerunt precentores R(esponsu)m ecce homo, ut sic om(ne)s cantarent; quia ex abrupto et improvise non potuimus novam cantionem concordare. Et sic venit illustrissimus Rex cicilie et princeps noster (9) ac primogenitus et dux gerunde; qui genua fixit et oravit. Quo orante, et cantantibus precentoribus responsu)m, ego dixi versus et orationem, de qua in pontificali est rubricata receptione Regis in novo adventu. Quibus dictis et expletis oravi eum ut dignaretur solitum juramentum de observandis libertatibus ecclesie et privilegiis observare. Qui statim super crucem domini prestitit juramentum solitum, referens se ad paternum juramentum, cujus tenor talis est.

Nos Ferdinandus princeps castelle, Rex cicilie, S(er)enissim(um) d(omi)ni p(at)ris n(ost)ri Regis aragonum, primogenitus, et dux gerunde juramus d(omi)no deo et beate virginii gloriose quod privilegia et libertates ecclesie maxime per S(er)enissim(um) d(omi)ni n(ost)ri Regem et patrem n(ost)ri n(ost)ri et predecessores suos ac alios principes concessa vel concessas, per nos et successores nostros et officiales quoscunque observabimus, et generaliter omnes libertates et immunitates in corpore juris clausas et in constitutionibus cathalonie et usaticis barchinonensibus inclusas. Necnon eciam observabimus privilegia, immunitates, concordias, capitula Curiarum per Serenissimos Reges ferdinandum avum et alfonsum patrum nostros divi recordii concessa et concessas huic sancte sedi cui plurimum tenemur, et tibi venerabili johanni ep(iscop)o gerundensi et successoribus tuis. Sic nos deus abjuret jurantes per hec sancta dei evangelia a nobis corporaliter et venerabiliter ac flexis genibus in p(re)sen(cia) totius cleri et populi in n(ost)ra nova et solempni receptione tacta propter reverenciam magestatis dei et crucifixi et per crucem d(omi)ni nostri Jh(es)u Christi, que eciam fuit supraposita missali, cujus auxilio prevaleamus contra inimicos prefati S(er)enissim(um) d(omi)ni n(ost)ri Regis et n(ost)ros.

2) Acte del 8 de Juny. Mestre Francesch Vidal, POETA LAUREAT, nombrat canonge de Girona per lo cardenal de Borja, es recomenat al Capítol per son deíxoble'l Rey D. Fernando. Entrevista del Rey y del Dr. Alfonsello.—Fol. 247 b, 248 a, b.

Eodem die post vesp(eros), instante mag(ist)ro Francisco poeta laureato, qui legit illustri(ssi)mo principi libros humanitatis, convocavi capitulum, in quo intervererunt una mecum vicario honor(ab)iles p(etrus) de s(an)c(t)o celodonio, p(etrus) de tarradis, michael valls, p(etrus) vedruna et andreas domenech canonici; p(etrus) ferrarii thesaurarius, guilhermus molins, jo(hannes) camp(ari), p(etrus) vinyoles, gaspar pug presb(ite)ri de capitulo, capitulantes. Quibus sic convocatis dictus m(agiste)r franciscus presentavit litteras R(everendissim)i d(omi)ni legati super canonicatu et prebenda quos in dita ecclesia obtinet honor(ab)ilis georgius sarriera per mortem jo(hannis) jaufridi de sarrahino auctoritate ordinaria, quia vacabat in mense ordinariorum (1). Quibus receptis, honor(ab)ile capitulum per organum mei vicarii retinuit sibi deliberationem, et retinuit originalia rescripta, sicut moris est; et ita recessit.

Post cujus recessum honor(ab)ile capitulum comisit omnem recognitionem litterarum apostolicarum; seu R(everendissim)i d(omi)ni legati de latere (2), honor(ab)ili p(etro) de s(an)c(t)o celodonio canonico et johanni de lauro decretorum doctori presb(ite)ro de capitulo. Quibus eciam fuit commissum quod-attento quod capitulum non potest deicere possessorem non vocatum-cum advoca(bi)t(ur), faciant iudicem responsionem ne detineatur voluntati (3) familiaris principis nostri in sua p(re)sen(cia), cum ejus mora sit incerta et recessus de proximo presumitur. Et maxime, attenta citatione dicti georgii possessoris, quam fecit in p(re)sen(cia) d(omi)ni no(rum) de capitulo, quatinus dictus georgius infra XXX dies compareat coram dicto R(everendissim)o legato, quia sic visus (est) confiteri quod honorabile capitulum non potest deicere possessorem; quia frustra et supervacua fuisset et est ejus citatio si credidisset se posse iudice consequi possessionem, maxime in p(re)sen(cia) tanti principis, cujus intercessione capitulum faceret omnia possibilia. Et sic erit nobis omnibus pro fundamento iudice excusationis, cum sit princeps justissimus et qui nichil precipit nisi cum justitia, nec instat aliquid nisi iustum credat, maxime contra viros ecclesiasticos quos reverendissimo honore prosequitur.

Eodem die illustrissimus princeps misit ad me capellanum suum majorem, qui sui ex parte preces interposuit et partes suas quod omnino expediretur dictus m(agiste)r franciscus vitalis, poeta suus, hora misse die crastina. Respondi quod omnino laborarem quod voluntas dominationis sue adimpleretur.

Eodem die, dum essem in sena (4) venerunt duo nuncii, unus post alium, quia uno loquente alius supervenit, quod Serenitas sua volebat aperta fronte mecum loqui. Et statim accessi ad magestatem suam, quem reperi adhuc in ecclesia; et ascendebat ad palacium ep(iscop)i pro sena cum multitudine principum et baronum regni castelle et aragonum. Et sic secutus sum suam clemenciam usque ad palacium; et cum devenisset ad capud scale prime, ubi est deambulatorium per quod itur ad aulam episcopalem, et se voluisset ut deambulet cum principibus, et vidisset me, traxit me ad primam fenestram que propinquior est scale, et dixit mi(hi) affabiliter: «misi pro vobis, quia multa vobis remisi dicenda per capellanum; sed unum est quod volo sciatís vos et capitulum, quod ego nichil volo nisi justiciam; qua illam juravi administrare tam familiaribus quam vassallis d(omi)ni patris mei; et sic aperio intentum meum, quod interventio mea nullam faciat vobis impressionem;

(1) Fou rebut com aytal ab son pare als 27 de octubre 1467. Cf. docum. XIV

(2) Als 4 de desembre 1471. Cf. docum. XXXIV.

(3) De seda.

(4) Palau Sacosta, a 2 kilòmetros de Girona, per hont passa la antiga via romana.

(5) Caldes de Malavella a 16 kilòmetros de Girona, que correspon al Aquis Yponis dels itineraris romans, ó Aquis Calidis de Plini y de Ptolemeu. Nostre document es notable, puig mostra la direcció de la via en lo sigle XVI.

(6) Important pera il·lustrar una inscripció hebrea que s'acaba de trobar en Montjuich de Girona, relativa a un tal Salomó ben rabi Yehudá de Mercader, mort en 1289.

(7) Bernat de Pau (1436-1457).

(8) Està descrita en lo llibre de la Visita de la Catedral (25 janer 1483) fol. 176 a: «Item aliam crucem parvam cum septem lapidibus; in qua est una margarita in parte superiori pulchra et magna. Dicitur esse ista crux altaris seu capelle sancti yvonis.» En la Visita del 21 novembre 1373 es memorat altare sancti Yvonis noviter edificatum.

(9) No princep, sino duch de Girona, com se veu també en la fórmula del jurament.

(1) Lo célebre Juan Jofre de Sarriá, cabiscot major, morí fora de Girona als 30 de setembre 1472, segons consta en lo llibre present de Alfonsello fol. 193 a, 265 a.—Cf. doc. LVII.

(2) Don Rodrigo de Borja.

(3) Val tant com dir a fi de que, si luego's donés resposta jurídica de la part del Capítol, no se'n seguis ressentiment del Princep; ja que en p(re)sen(cia) del mateix D. Fernando la voluntat de son familiar, ó de Mestre Vidal, trovaria clarament obstacle ó detenció.

(4) Micer Alfonsello solia sopar a entrada de fosch. Cf. Docum. XXXVI not. 2.

*expediatis tamen cum in responsione v(ere) jurídica, ne delin-
neatur franciscus noster in verbis.*» In quibus verbis letatus
sum, et laudem dedi deo, qui talem principem dedit nobis
justicie cultorem, apud quem nulla est penitus personarum
acceptio; sed ita cupit judicare magnum sicut parvum; et
ita querit favere familiaribus ut nulla propter hoc molestia
inferatur vassallis, et ceteris, quibus magestas sua justi-
ciam ministrare cogitur. Et utinam vivat in eternum et ul-
tra! quia beatam dico rem publicam hujus patrie, que sub
tanto principe gubernanda diebus nostris dirigitur et mili-
tat confidenter et prospere,

Villanueva (XII, 279) publicà las primeras líneas de aquest Acte important. ¿Qui era Mestre Francesch Vidal poeta laureat é instructor del rey D. Fernando 'l Catòlich en la ciencia del gay saber? Amat en son *Diccionari* no 'l menciona, ni Corominas en son *Suplement*. Abdós no portan cap Vidal del sigle XV; però 'n foren dos bons escriptors poètics: Pere Vidal y Juan Vidal (1). De nostre Francesch Vidal no cal duptar que fos escriptor, puig havia guanyat jo-
yell y era poeta laureat en certàmen dels Jochs Flo-
rals de Barcelona. Fàcilment lo creuria autor del bri-
llant poema sobre la *Crusada*, promoguda per Sixte IV
à la fi del any 1471 (2); qual poema està registrat en
lo *Cancionero de Zaragoza* (3). L' any de la composi-
ció (1472) fixan los versos adreçats al rey de Aragó:

O potent rey! en Fransa ne Englaterra
May fo rey vist, que de ciutats, castels,
Ab forza tal subjugás los rebels
Rompent les osts ab tota llur desferia.
Adonchs vullau, molt magnífich senyor,
Al vostre stol de naus y de galeras,
Personalment travessar las costeras,
Per adquirir premi gran ab honor.

Lo poema seria presentat á Don Juan y 's donaria al públich, luego després de la rendició de Barcelo-
na. Conseqüència tal vegada 'n fou la nominació de canonge de Girona que en favor de Mestre Vidal feu Don Rodrigo de Borja, no menos agraht que polí-
tich. Sensa las *águilas de or sicilianas*, que procurá D. Fernando com luego veurem (4), lo Cardenal no hauria pas eixit ab la seva.

FIDEL FITA.

UN ESCULTOR CATALÁ.

L' escultor Alexandre Oliva, que en la exposició de París d' aquest any ha sabut, ab sa colossal estatua del Abat Deguerry, destinada á la iglesia de la Mag-
dalena, conquistarse un alt nom, es fill d' un gerrer de Sallagosa qui emigrat á Espanya ab motiu de la Revolució francesa adquirí en la Llotja de Barcelona alguns rudiments artístichs.

Las primeras nocions d' art las deu, donchs, la fa-
milia á Catalunya.

Alexandre ja desde molt noy doná á conexer estraor-
dinarias facultats; mes sa familia, mancada de recur-
sos, no las hi pogué cultivar. Havent caygut soldat,

per entreteniment un dia va fer lo busto de son coro-
nel, y aquest admirat l' ensenyá á un intelligent es-
cultor qui, reconexent lo mérit de la obra, encarregá
se cultivés lo talent del jove Oliva. Mr. Arago, ab la
protecció que li ha dispensat, n' ha fet lo segon es-
cultor de París.

Últimament ha acabat una preciosa estatua de mar-
bre de la Verge, destinada al célebre santuari de
Font-Romeu, á qual inauguració han assistit las dos
Cerdanyas francesa y espanyola, y en tal acte vindí-
cat pera Catalunya la gloria de haver sigut la mare
artística del jove escultor, equivocadament dit per
los diaris parisiens *enfant du Roussillon*. Oliva per sa
part correspon dignament al afecte dels catalans, puix
haventli dit que á la Verge se dedicarian himnes fran-
cesos, respongué ab estas características paraulas:
*cal se desenganyar; la Mare de Deu de Font-Romeu no
enten sino 'l catalá.*

Nostre amich En Joseph Maria Martí, de la Cerd-
nya, improvisá en la inauguració de la nova estatua
de la Verge la següent poesia que creyem veuran ab
gust nostres lectors.

AL ESCULTOR ALEXANDRE OLIVA.

Noble fill de la Cerdanya,
Que á ta patria n' honras tant,
Que ab lo sol fruyt de ton geni,
Te n' has fet un nom tan gran:
Á fé que 'l goig m' enagena
Diriginte l' accent meu,
Aqui, al cim d' una montanya;
Aqui, qu' es aprop de Deu.

Del mitj de la hermosa plana
Jo vinch: y he volgut pujar
Per pregá á la Reina santa,
Y poderte saludar.

Rústich fill de aqueixas serras,
Primors dirte no sabré;
Mes ma tosca enhorabona,
Com germá, t' oferiré.

Á tú en Fransa, á mí en Castella
Nos dihen los catalans.
Ja ho veus: ben clar nos ensenyan
Que n' som sempre vers germans.

Y orgullosos podem serne;
Que n' arrencan de molt alt
Los titols que n' ennobleixen
La nostra casa payral.

Quan lo mon senyorejarne
Volia l' orgull romá,
Ab l' Astur, lo resistia
Sol l' indómit Ceretá:

Quan los Alarbs ne vingueren
Del desert fins á eixas neus
Regular los feren prompte
Nostres avis, teus y meus:

La Cerdanya pretengueren
Los Ugonaus trepitjar,
Mes s' alsá com un sol home
Y no 'ls deixá pas entrar;

Y 'ls tirans de tots los sigles
De nosaltres poden dir
Que per la fe y per la terra
Noblement sabem morir.

N' ha fet de nostra comarca
Dos trossos «La rahó d' Estat»:
La familia Ceretana
May sos llassos ha trencat.
Ma vila, ma vila aymada

(1) Balaguer, *Hist. de Cataluña*, III, 722, 749; Barcelona 1862.

(2) Veji 's docum. XXXVIII.

(3) Balaguer, 740, 741.

(4) Docum. LXXII, 4.

N' ha passat perills molt grans (*):
Dèu, que pe'ls bons fills ne vetlla,
Nos ha fet eixir triufants.

Mirantne nostras congoixas
Los bons Cerdans consternats,
Sanglotant, al cel pregavan
Perque fossem deslliurats:

Y al véurer que Dèu propici
Habia escoltat llurs vots,
Ab la alegria mostraren
L' amor que 'ns uneix a tots.
També unida, avuy, Cerdanya,
Ton rich dó ne vé a admirar,
Y una sola veu aixeca
Per ton nom victorejar.

Lo dols sonris contemplantne
De aqueix Infantet diví,
Que, amorós, a tothom crida
A la *Font del Peregrí* (**);
Y transportat de ternura,
Comprentne l' amant zel
Ab que son Fill mostra als homens
Aqueixa Reina del cel,

De que ta obra es humana
S' arriba 'l cor a olvidar;
Y devant del benehit marbre
Ne sent desitj de pregar.

Y, sabent que aqueixa Verge
«No enten mes que l' català (***)»,
En bella llengua cerdana
Sa pregaria li alsará:

«Reina santa, que, piadosa,
«Sots vostre manto amparau
«Als humans; feu que lluhesca
«Sobre tots lo sol de pau.

«Qué 'l rencor ab que 's destrossan
«Se torni fraternitat:

«Que may mes cap cor ne geli
«La fredor de la impietat.

«Sempre os clamará Cerdanya
«Perque a tot lo mon dongueu
«La pau, qu' es l' amor dels homens;
«La fe, qu' es l' amor de Dèu.

«Y al bon fill, que, ditxós, logra
«Fer sentir ab son cisell,
«Als mortals, que sa obra admiran,
«L' amor que per Vos sent ell,
«Dauli, Senyora, com premi,
«De noble gloria gran part,
«Per la fe que manifesta
«A la religió del Art.»

N' es l' Art flor del cel, que, ab grata fragancia,
Endolsa las penas del misero humá:

Que ab formas, ab ritmes, colors y armonías,
A l' ànima parla del llarch endemá.

Que, en llibres de pedra, de eterna ensenyansa,
Ne graba la Historia; y, de ella marcant
La etapa primera, en temples transforma
Las vastas cavernas del vell Indostan;

Que, en Abusambul, allà, al fons de Egipte,
De altivas montanyas colossos ne fa;
Piràmides alsa; gentils maravellas
Ne sembra en Palmira, Karnak, Deaderah.

Que fuig a la Etruria, per rejuvenirse;
Que, en Grecia, n' arriba al bell ideal,
Atenas poblantne de joyas de marbre
Lo geni de Fidias, de nom immortal.
Despres penetrantne dins Roma guerrera,

La fa gloriosa ab son gran *Sigle d' or*;
Que, ab célicas formas cubrintse, en las tombas
Al cristià busca, quan Roma infel mor;

Que, al cap de cents anys de seguir a Bisancio,
Sentintse feixuch, inflammatlo 'l sant cel
Ab que 'ls crehuats s' alsan, n' infanta la *ogiva*,
Sas fletxas ayrosas llensant vers lo cel:

Que, dócil seguint 'l prodigi dels sigles,
Al gran Miquel Àngel, lo geni potent,
Carinyós, ne gira al passat sa mirada,
Y al bell Art antich fa *renaixe* esplendent.

Que alli comensantne la nova cadena
De glorias, n' ostenta per últims anells,
Tortwalssen, Canova, Flaxman, Vallmitjana,
Oliva: de l' Art mimat fill com son ells.

¡Oh, l' Art! ¡Cóm tú l' sents, gran ditxa sentirlo!
¡Poderne al fret marbre la vida donar!
Quan, baix ton cisell sent la pedra animarse
Flamadas de geni ton front deu llensar.

La fe será sempre companya del home,
Que, en totas edats, pregará a Font-Romeu:
Y 'l crit que ta Verge alsará bastaria
Per fer proclamar immortal lo nom teu.

Mes tú, ja teixida ne tens la corona:
Que, a tot lo que es bell consagrant ton saber,
En marbre y en bronze, potent, n' eternisa
Virtut y ciencia, grandesa y poder.

Ta fama, ¡oh artista! s' escampa en la terra:
La gloria ta esclava sos llors te darà
Nou astre fulgent, que en lo cel del Art brilla,
Lo front il·lumina del noble *cerdá*.

Font-Romeu 2 de juliol de 1873.

JOSEPH M. MARTÍ.

BIBLIOGRAFIA.

Compendi de Gramática catalana, acomodada al llenguatge del dia, per Llorens Pahissa y Ribas, professor d' ensenyansa primaria.

Com anunciarem en un de nostres darrers nombres, s' ha donat ja a la llum pública l' obra qual titol acabem de posar en lo comensament d' aquest article, y aixis per l' importancia de la materia que tracta—vuy dia un xich massa oblida—da per desgracia,—com per l' especialitat a que pertany nostra *Revista*, just es que li dediquem algunas ratillas, encaminadas a fer conèixer lo principal d' ella als que estiman com se mereix la nostra rica llengua, y no 's donan vergonya, sino que molt al contrari a gran honra ho tenen, de parlarla y escriurela entre 'ls que la comprenen y adhuch a barrejar dels que fan ridícols escarafalls quan senten sonar en llurs ohidos los que ells ne diuen aspres é inarmónichs accents; que sols ho son pera 'ls que coneixem los tresors de tendresa y dolsura que tanca, quan aixis convé a la violencia y valentia dels sentiments que fora del pit volem llansar.

Lo sol calificatiu de *compendi* ja donará a entendre a nostres lectors que lo Sr. Pahissa no ha pas pretingut al escriure sa Gramática tractar fonda y extensament los punts que podrian esser objecte d' un treball d' aquesta mena. Ans al contrari, l' haverla dedicada en primer lloch al Professorat, y l' adopció del método interrogatiu en l' exposició de la doctrina diuen ben clarament que l' obra que 'ns ocupa es més aviat pera l' us dels noys que aprenian en nostras escolas fins avuy tan sols la Gramática d' una llengua que no es la *sèva*, que un llibre de consulta ó d' estudi pera 'ls aficionats a desentranyar árduas qüestions de filologia catalana ó tal volta de filosofia del llenguatge.

Indicat ja l' género del treball del Sr. Pahissa, passarem a examinar breument—puig que aquell no 's presta a ferho d' altre modo—lo método que emplea al exposar la doctrina gramatical, algunas particularitats que ressaltan en esta, sens oblidar dir colcom sobre la major ó menor puresa del

(*) Senyaladament los dos últims sitis posats pels Carlistas, lo un en novembre de 1837, y l' altre durant la setmana santa de aquest any, 1873.

(**) Font del Peregrí, ó del Romer, ó del Romeu: Font-Romeu.

(***) Paraulas de Oliva.

llenguatge usat pel autor,—que d'aixó no'n podem prescindir tractantse d'una obra didàctica qual objecte es ensenyar a escriure y parlar bé,—y, finalment, darem una lleugera ullada a la ortografia, respecte de quina materia diguem de pas que'l Sr. Pahissa, a nostre judici, ha volgut innovar massa y no gayre justificadament.

Bastant ben explicada nos sembla la doctrina respecte a las primeras parts de l'oració o «especies de paraulas de la llengua» com las anomena l'autor, regularment a fi de facilitar la comprensió dels noys; y es notable, sobre tot, lo detingut y minuciós estudi que 'ls hi presenta per lo que toca a la formació dels plurals dels noms de cualsevol classe que sian, aixis com sobre sa terminació femenina, materia per cert llarga y complicada en nostra llengua. En lo capítol que tracta del pronom, trobem en lo llibre del Sr. Pahissa la agradable novetat de que queda inclosa entre ells la paraula *hi*, clasificantlo com a *definit*. No disputarem la major o menor exactitut de tal classificació en tots los cassos, mes si que 'ns complahem en fer constar qu'esta es la primera gramática catalana en que s'assenyala molt justament a dita veu son doble ofici de pronom y adverbí. Y aixó mereix un aplauso, que donem ab gust al autor.

Lo verb está tan extensament tractat com pot serho en un compendi de la ciencia del llenguatge; y en quant als irregulars, l'investigació y l'acert arriben a un punt que traspasa los limits de lo necessari en las escuelas primarias. Sols trobem poch oportuna y una miqueta enrevesada l'introducció de la *terminació clàssica* en los accidents, y oposats a la claretat y senzilles de la doctrina la *declinació* y'l *modo de cas*, ab duas cosas novas també en l'ensenyansa de la Gramática, o al menys de nosaltres no conegudas.

Res trobem que censura meresca, sino al contrari alabansa en las demás parts de l'oració, llevat que no siga l'obscuritat o ambigüetat d'algunes definicions, que la flaca intel·ligencia de la joventut a qui s'destina'l llibre sembla demana algun major rigorisme respecte de aquellas dos condicions indispensables en tot método: precisió y claretat.

No apartantse l'autor del ordre més comunament admés en l'estudi de las quatre parts de la Gramática, després de l'Analogia vè la Sintaxis y res hauriam d'observar en quant a ella, per quedar ab método y coneixement de la materia expressada, si no fós certa difusió impropia del caràcter compendiós del llibre, que obliga al autor a desmenussar massa aquella, entretenintse ab particularitats que tal volta serveixin pera distraure dels punts principals l'inquietat y poch durable atenció dels estudiants.

La Prosodia está circunscrita a nostre entendre a sos justos limits, y fins se podia prescindir en esta part de l'explicació del accent ortogràfic, deixantlo anomenat en la divisió y reservant los demás detalls pera'l capítol següent o sia l'Ortografia, qu'es son natural lloch.

Per lo que toca a aquesta última part de la Gramática, ja hem dit en lo comensament que creyam havia pecat l'autor per abús d'innovacions. Las que saltan mes prompte a la vista, desfigurant de mala manera la llengua, son: l'introducció de la *ñ* castellana en substitució de la característica y clàssica nostra; la supressió de la *t* final en todas las paraulas que la tenen, menos 'ls noms numerals y gerundis; la duplicació de la *g* y *b* en las véus que hi sonan dobles com *regla*, *poble*; lo cambi de *v* en *b* en las terminacions del pretèrit imperfect dels verbs de la primera conjugació; 'ls de *y* en *i* en mitj de paraula, escrivint per consegüent *nois* y *lleis*; y augmentant, per fi, l'actual confusió y anarquia que ofereix la *x* en nostra literatura ab un nou sò o us d'ella, puig estableix la *x* ab sò de *xa*, com en *xich*; la forta entre vocals que marca ab accent agut, com en *exaltar*; y la suau en lo mateix cas, marcada ab accent circumflexo, com en esta última paraula, *refexió*, *conexió*, etc.; fent cas omís encara de l'us de aquesta lletra abaus de consonant, com en *expresar*, *extern*.

Sembla que la ventatja que s'ha proposat obtenir lo senyor Pahissa ab tant radicals cambis ortogràfics, es la conformació de l'escriptura ab la pronunciació; mes a nosaltres 'ns apar descobrir en l'autor una marcadíssima tendència a *castellanisar* nostra llengua que considerem de ben poch profit certament al progrés d'ella, de que tant partidari sem-

bla mostrarse en lo prólech del llibre. Y además d'altres inconvenients que passarém per alt en obsequi a la brevetat, la fal·lera desmesurada de capgirar nostra ortografia conduheix al autor, y sens qu'ell mateix se'n adongui, a resultats com lo següent, entre 'ls que callem: trayent la *t* final, haurém d'escriure, per exemple, *calen*, *cuan*; *mòl*, *cul*, etc., y segons las reglas de formació del femení que dona'l mateix Sr. Pahissa en l'Analogia, quan ditas paraulas hajan d'expressarse en aquella terminació dirán: *calena*, *cuaana*, *mòla*, *cula*...—Y no dihem res de l'anfibologia que portarian a la llengua paraulas com aquestas, que 'ns han fet equivocar lo sentit més d'una vegada llegint la Gramática que 'ns ocupa: *consonan* (verb) y *consonan* (l) (adjectiu), *dominan* (verb) *dominan* (adjectiu), *dolen* (verb) y *dolen* (adjectiu), *aprenen* (verb) y *aprenen* (nom), etc., etc.

Creiem que lo exposat bastará pera que 's comprenga'l motiu poderósissim de nostra oposició a molts de las reformas ortogràfics establertas pel Sr. Pahissa en sa Gramática. Acceptariem de bona gana en esta materia lo filosòfic y lo simplificador, mes de cap manera lo extravagant y lo que augmenti l'enredo.

Acaba'l llibre ab un catàlech per ordre alfabètic dels verbs de difícil o duplós régimen—l'autor l'anomena *regencia*—ab la corresponent preposició en cada cas; y, per via d'Apèndix, s'inclouhen alguns notables modismes de la llengua catalana traduïts al castellà. Abduas cosas las judiquem de gran utilitat pels estudiants, encara que la traducció castellana dels modismes es una mica sobrerera en una obra destinada a ensenyar exclusivament lo català.

Ans de concloure est article diguem dos paraulas sobre'l llenguatge que campeja en ella. En general es propi y acomodat al us del dia; com adverteix ja l'autor en la portada; mes nosaltres voldriam més puresa en algunas veus que 'ns fan molt mal efecte en un llibre escrit pera ensenyar lo català. Tals son: *sucsueu*, *perdru*, *aquet*, *complet*, *completa*, *sonido*, *cargui*, *cargar*, *después*, *apellido*, *al frente* y altres. No negarém al Sr. Pahissa que aixis parlin a Barcelona, mes nosaltres no acceptem pas com bona ni verdadera aquella seva afirmació del prólech de la Gramática, de que dita ciutat «deu ser la censora de nostra llengua» y que «esta está subjecte a tots los cambis que la mateixa li imprimezca». Segons tan errònea doctrina, pera fer un diccionari complet de nostra llengua bastaria posarhi totas las veus *barceloninas*, sens pèndrerse la molestia de recórrer Catalunya pera anotar las infinitas que per tot arreu s'ouhen de desconegut significat pera la major part dels habitants de la ciutat comtal. Y bé prou que saben per experiencia nostres zelosos diccionaristas que las planas y las montanyas de tot Catalunya 'ls brindan ab millors cullitas filològicas que l'estret y estèril camp que ceneixen las murallas de una ciutat per gran y culta qu'ella sia. Si entre 'ls pagesos y menestrals de fora se senten sovint *barbarismes*, en las grans poblacions 'ls *castellanismes* y *galicismes* esqueixan a cada moment 'ls oïdos dels catalans de debó, que sols a forsa d'estudi y de cuydado poden lliurarse del contagi.

Resumint nostre judici, direm: la Gramática catalana del Sr. Pahissa es, a pesar dels poch defectes que deixem senyalats, una obra estimable y que pot no sols produhir abundós fruyt a la joventut de nostras escolas, si que també als aficionats al cultiu de nostra llengua en més avansada edat. Proba coneixement en l'autor de lo que es nostre idioma natiu, junt ab l'amor que li professa; y es un succés literari de gran estima atès al molt temps que feya que no s'havia donat a llum cap treball d'aquest género.

Per totas eixas rahons enviem nostra coral enhorabona al autor y recomaném son llibre a tots 'ls que en nostra terra prenen interessada part en l'actual despertament literari català.—G.

(1) Al menys accentués la última vocal l'autor, se veuria tot seguit que s'ha de pronunciar *consonán* y no *consonan*.

Lo secretari de la Redacció, ÀNGEL GUIMERÀ.

BARCELONA: Estampa del Hereu de'n Pau Riera, Robador, 24 y 26, —1873.